

Byzantina Symmeikta

Vol 15 (2002)

SYMMEIKTA 15

**Κύρου Παιδεία και Βίος Βασιλείου. Ένας πιθανός
συσχετισμός**

A. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

doi: [10.12681/byzsym.890](https://doi.org/10.12681/byzsym.890)

Copyright © 2014, A. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ Α. (2008). Κύρου Παιδεία και Βίος Βασιλείου. Ένας πιθανός συσχετισμός. *Byzantina Symmeikta*, 15, 91–108. <https://doi.org/10.12681/byzsym.890>

Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΚΥΡΟΥ ΠΑΙΔΕΙΑ ΚΑΙ ΒΙΟΣ ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ

Ένας πιθανός συσχετισμός

Δεν χωρεί αμφιβολία ότι η μεγάλη ιστορική σύνθεση που συνηθίσαμε συμβατικά να αποκαλούμε *Συνέχεια του Θεοφάνη* (εφεξής: *Συνέχεια*) όπως και ο *Βίος Βασιλείου* (εφεξής: *ΒΒ*), το πέμπτο και γνωστότερο από τα έξι βιβλία της *Συνέχειας*, βρίσκονται πάντοτε στο επίκεντρο της επιστημονικής έρευνας¹. Η νεωτερική δομή της

1. Αρκούμαι να παραπέμψω καθαρά επιλεκτικά: H. HUNGER, *Die hochsprachliche profane Literatur der Byzantiner* I, Μόναχο 1978, 339-343, όπου και παλαιότερη βιβλιογραφία, από την οποίαν επιβάλλεται να μνημονευτούν ιδιαίτερα οι μελέτες των P. J. ALEXANDER, *Secular Biography at Byzantium*, *Speculum* 15, 1940, 194-209 (= ο ΙΔΙΟΣ, *Religious and Political History and Thought in the Byzantine Empire*, Λονδίνο 1978, I)· R. J. H. JENKINS, *The Classical Background of the Scriptores post Theophanem*, *DOP* 8, 1954, 13-30 (= ο ΙΔΙΟΣ, *Studies on Byzantine History of the 9th and 10th Centuries*, Λονδίνο 1970, IV)· A. P. ΚΑΖΔΑΝ, *O sostave tak nazyvaemoj 'Khroniki prodolzatelej Feofana'*, *Viz. Vrem.* 19, 1961, 76-96 και ο ΙΔΙΟΣ, *Kniga carej i Žizneopisanie Vasilija*, *Viz. Vrem.* 21, 1962, 95-117. Από τις νεότερες συμβολές σημειώνω: I. ŠEVČENKO, *Storia Letteraria*, στο *La civiltà bizantina dal IX all' XI secolo. Aspetti e problemi*, Bari 1978, 89-127· Π. Α. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, 'Η εικόνα του αυτοκράτορα Βασιλείου Α' στη φιλομακεδονική γραμματεία 867-959', *Ελληνικά* 40, 1989, 285-322· Ja. N. LJUBARSKIJ, *Prodolžatel' Feofana, Žizneopisanie vizantijskih carej*, Αγία Πετρούπολη 1992, με εξαιρετικά ενδιαφέροντα εισαγωγί (βλ. σχετικά πιο κάτω σελ. 100 και σημ. 54). Πολύ σημαντικό το γλαφυρό, εν πολλοίς, κείμενο του I. ŠEVČENKO, *Re-reading Constantine Porphyrogenitus*, στο J. SHEPARD - S. FRANKLIN (επιμ.), *Byzantine Diplomacy*, Aldershot 1992, 167-195, και πιο φιλολογική η συμβολή του ΊΔΙΟΥ, *The Title of and Preface to Theophanes Continuatus*, *Bollettino della Badia Greca di Grottaferrata* 52, 1998, 77-93, ενώ όκι ιδιαίτερα ευπρόσιτη, αν και πλούσια σε υλικό, η ογκώδης συνεισφορά του J. SIGNES CODONER, *El periodo del Segundo Iconoclasmo en Theophanes Continuatus*, Άμστερνταμ 1995, *passim* και ειδ. vii-xi. Αξιόλογο από πολλές πλευρές το εκτεταμένο άρθρο του Η. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ, *Οὐκ εἰσιν ἐμὰ τὰ γράμματα*. Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο, *Σύμμεικτα* 13, 1999, 97-139. Πρβλ. Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ), *ODB* λήμμα *Theophanes Continuatus*, και Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ)- Α. C(UTLER), *ODB* λήμμα *Vita Basilii* (μάλλον επίπεδο κείμενο). Βιβλιογραφία για τη *Συνέχεια* και τον *ΒΒ* δίνεται και σε επόμενες υποσημειώσεις. Ότι αριθμός ερευνητών έχει παραγνώσει τη *Συνέχεια* επισημαίνεται, μάλλον απόλυτα, από τον Ja. N. LJUBARSKIJ,

Συνέχειας, και του ΒΒ κατ' ακολουθίαν, σε σχέση με την παλαιότερη ιστοριογραφική συγγραφική πρακτική, το ενδιαφέρον, διαρκές και αυξανόμενο, που προκαλεί ο ιδρυτής της Μακεδονικής δυναστείας Βασίλειος Α' (867-886)² αλλά και η πολύπλευρη προσωπικότητα του εμπνευστή, πιθανότατα, του κειμένου Κωνσταντίνου Ζ' του Πορφυρογέννητου (913-959)³ είναι ορισμένες από τις αιτίες, όχι πάντως οι μόνες, που έχουν ουσιαστικά συμβάλει προς την κατεύθυνση αυτή⁴. Όπως είναι γνωστό, ο Πορφυρογέννητος είναι άρρηκτα συνδεδεμένος με τη *Συνέχεια*: πρόκειται για στενή όσο και αινιγματική ακόμη σχέση, καθώς στον ίδιο τον Κωνσταντίνο μπορεί, με σχετική ασφάλεια, να προσγραφεί μόνον η σύλληψη της *Συνέχειας*, εφόσον για τη συγγραφή της επιφορτίστηκαν πρόσωπα που παραμένουν σε μεγά-

Man in Byzantine Historiography from John Malalas to Michael Psellos, *DOP* 46, 1992, 177-186, ειδ. 183 (= ο ΙΔΙΟΣ, *Vizantijskie Istoriki i Pisateli*, Αγία Πετρούπολη 1999, 318-337). Για το θέμα βλ. πιο κάτω σελ. 94 και σημ. 14 όπως και σελ. 100 σημ. 54.

2. Βλ. την παλαιά κλασική βιογραφία του Α. VOGT, *Basile Ier empereur de Byzance (867-886)*, Παρίσι 1908. Η νεότερη διατριβή του Ν. TOBIAS, *Basil I (867-886), The Founder of the Macedonian Dynasty*, New Brunswick 1969, ελάχιστα προσφέρει. Σημειώνω την πρόσφατη μονογραφία της Βασιλικής ΒΛΥΣΙΔΟΥ, *Ἐξωτερική πολιτική καὶ ἐσωτερικὲς ἀντιδράσεις τὴν ἐποχὴ τοῦ Βασιλείου Α'*, Αθήνα 1991, *passim*. Πρβλ. ακόμη η ΊΔΙΑ, *Αριστοκρατικές οικογένειες και εξουσία (9ος-10ος αι.)*, Θεσσαλονίκη 2001, 65-68, 96-99, 167-168 και *passim*. Κατ' επιλογὴν βλ. επίσης: Ρ. MAGDALINO, Observations on the Nea Ekklesia of Basil I, *JÖB* 37, 1987, 51-64· ο ΙΔΙΟΣ, Basil I, Leo VI, and the Feast of the Prophet Elijah, *JÖB* 38, 1988, 193-196· Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, An Anonymous Laudatory Poem in Honor of Basil I, *DOP* 46, 1992, 225-232· ο ΙΔΙΟΣ, Kaiser Basileios I. und Hippolytos. Sage und Geschichte, στο Ι. VASSIS et alii (επιμ.), *Lesarten. Festschrift für Athanasios Kambylis zum 70. Geburtstag*, Βερολίνο-Νέα Υόρκη 1998, 81-91· ο ΙΔΙΟΣ, Autour des *Chapitres Parénétiques* de Basile Ier, στο *Εὐψυχία. Mélanges offerts à Hélène Ahrweiler* 2, Παρίσι 1998, 469-479· Κωνσταντίνα ΜΕΝΤΖΟΥ-ΜΕΪΜΑΡΗ, Ο Αυτοκράτωρ Βασίλειος Α' και η Νέα Εκκλησία, *Βυζαντικά* 13, 1993, 47-94 (βλ. πάντως την παρατήρηση της Annemarie WEYL CARR, Court Culture and Cult Icons in Middle Byzantine Constantinople, στο Η. MAGUIRE [επιμ.], *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, Washington D.C. 1997, 86 σημ. 31). Βλ. ακόμη όσα αναφέρονται στην προηγούμενη υποσημείωση αλλά και πιο κάτω σελ. 99 κελ.

3. Στον ŠEVČENKO, Re-reading Constantine Porphyrogenitus, *passim*, μπορούμε να βρούμε πολλές νεότερες απόψεις, μαζί με εκτεταμένη βιβλιογραφία, που συμβάλλουν σε μια σύγχρονη προσέγγιση του «προβλήματος» Πορφυρογέννητος. Πρβλ. και Α. Κ(ΑΖΗΔΑΝ)-Α. C(UTLER), *ODB* λήμμα Constantine VII Porphyrogenetos. Με πολλές ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις ο ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, *Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο*, 97-98, 109 κελ., 124 κελ. Το ίδιο και ο ΑΓΑΠΗΤΟΣ, *Εικόνα*, 285-288, 306 κελ. Όσο και αν φαντάζει σήμερα κάπως πεπαλαιωμένη η οπτική του Ρ. LEMERLE (*Le premier humanisme byzantin*, Παρίσι 1971, 267 κελ.), δεν παύει να είναι σημαντική σε πολλά. Βλ., τέλος, τον τόμο *Κωνσταντίνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος καὶ ἡ ἐποχὴ του*, Αθήνα 1989, με ποικίλο υλικό.

4. Η *Συνέχεια*, και φυσικά ο ΒΒ, σχετίζονται αμέσως με την εμφάνιση της νέας τεχνικής της ιστορικής γραφής για την οποία βλ. πιο κάτω σελ. 100 και σημ. 52.

λο βαθμό άγνωστα και τα οποία λειπούργησαν τύποις ως ιστορικοί, ακολουθώντας, προφανώς με συνέπεια, τις κατευθυντήριες γραμμές που τους είχαν δοθεί, ουσία δε ως συμπλητές, ανακωνεύοντας παλαιότερο ή ακόμη και σύγχρονο υλικό⁵. Ειδικότερα, σε ό,τι αφορά τον ΒΒ, που θα μας απασχολήσει στη συνέχεια, ο πρόλογος, σύμφωνα με την καθολική, σχεδόν, αποτίμηση των ερευνητών που αναδιφούν το πεδίο, παραμένει το απόσπασμα εκείνο του έργου που συγκεντρώνει αρκετές πιθανότητες να προέρχεται από τη γραφίδα του Κωνσταντίνου⁶. Ότι το περιεχόμενο του υπόλοιπου κειμένου έχαιρε της αποδοχής του Πορφυρογέννητου είναι περισσότερο από βέβαιο⁷, έστω και αν εγείρονται πάντοτε αμφιβολίες, τις οποίες ενισχύει ο σαφώς αινιγματικός πρόλογος της *Συνέχειας*⁸, αν ο ΒΒ είχε περιληφθεί στον αρχικό σχεδιασμό του μεγάλου αυτού ιστοριογραφικού έργου ή αποτελεί μεταγενέστερη προσθήκη⁹.

Η επιστημονική έρευνα δεν έχει αρκετά προχωρήσει, στο μέτρο που η σπουδαιότητα του κειμένου επιβάλλει, σε ενδελεχή έρευνα των πηγών όπως και των πιθανών προτύπων του ΒΒ. Η παλαιά αλλά πάντοτε αξιοσημείωτη συμβολή του

5. Για ανώνυμο συγγραφέα της *Συνέχειας* κάνει λόγο ο Κ(ΑΖΗΔΑΝ), *ODB* λήμμα Theophanes Continuatus και για πολλούς, ίσως, συγγραφείς ο LEMERLE (*Premier humanisme*, 275). Σαφέστατα επιφυλακτικός ο HUNGER, *Hochsprachliche Literatur*, 340 και κατηγορηματικά αρνητικός ο ŠEVČENKO, *Re-reading Constantine Porphyrogenitus*, 184–186 και *The Title*, 86. Πρβλ. και ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, *Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο*, 100, 102–103, κυρίως όμως 105, 108–109, όπου αξιοπρόσεκτη ανάλυση του συγγραφικού ρόλου του Πορφυρογέννητου στον ΒΒ.

6. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, *Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο*, 101 και σημ. 6' πρβλ. ŠEVČENKO, *The Title*, 86.

7. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, *Εικόνα*, 307· ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, *Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο*, 105.

8. ŠEVČENKO, *The Title*, 79 κεξ. Επισημαίνω τα όσα αναφέρει εδώ ο ŠEVČENKO (78 σημ. 7) σχετικά με προδημοσιεύσεις του προλόγου της *Συνέχειας*, τα οποία ας συνδυαστούν με τον ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ, *Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο*, 107–108 και ειδ. σημ. 16.

9. ŠEVČENKO, *The Title*, 88 και σημ. 13. Ο ίδιος υποστήριξε παλαιότερα (*Re-reading Constantine Porphyrogenitus*, 184–185) —σε προφανή αντίθεση με την ακόμη προγενέστερη άποψή του ότι ο ΒΒ είναι έργο του Πορφυρογέννητου (*Storia Letteraria*, 95)— ότι ο συγγραφέας του ΒΒ πρέπει να ταυτιστεί με τον συγγραφέα της *Διήγησης* της μεταφοράς της αχειροποίητης εικόνας της Έδεσσας στην Κωνσταντινούπολη (κειμενικό συσχετισμό ανάμεσα στη *Διήγηση* και τον ΒΒ επεχείρησε σχεδόν φευγαλέα ο JENKINS, *Constantine VII's Portrait*, 72–73 [πλήρη παραπομπή στη μελέτη αυτή βλ. πιο κάτω, σελ. 94 και σημ. 12]). Αρκούν, άραγε, τα κειμενολογικά παράλληλα για να μας οδηγήσουν στον συγγραφέα ενός έργου; Η από πολύν καιρό αναμενόμενη κριτική έκδοση του ΒΒ από τον ίδιο ερευνητή θα συμβάλει, όπως είναι εύλογο να υποθέσουμε, ουσιαστικά προς αυτή την κατεύθυνση. Επισημαίνω, τέλος, ότι ο SIGNES CODOÑER, *El periodo*, 683–686, υποστηρίζει ότι ο Πορφυρογέννητος παρενέβαινε στη σύνθεση του ΒΒ, εκτιμά δε ότι η συγγραφή του ΒΒ προηγείται χρονικά των τεσσάρων πρώτων βιβλίων της *Συνέχειας*.

Alexander¹⁰ μπορεί μεν να άνοιξε νέους δρόμους στον προβληματισμό μας αλλά με την πάροδο του χρόνου έγινε αντιληπτό ότι δεν είχε επαρκώς θεμελιωθεί¹¹. Τα ίδια ισχύουν, σε μικρότερο πάντως βαθμό και από εντελώς διαφορετική οπτική γωνία, και για τις κλασικές μελέτες του Jenkins, οι οποίες αφενός μεν εστιάζουν το ενδιαφέρον τους στην αναζήτηση του προτύπου, κατά κύριο λόγο, του περίφημου *ψόγου* του Μιχαήλ Γ' (842-867), που περιέχεται στον ΒΒ, αφετέρου δε αναδεικνύουν τον εγκωμιαστικό χαρακτήρα του έργου¹². Έστω και αν ορισμένες από τις απόψεις του Jenkins δεν εδράζονται σε απόλυτα ασφαλή κριτήρια —ο *Νέρωνας* λ.χ. του Πλούταρχου, τον οποίον ο βρετανός επιστήμονας θεωρεί ότι χρησιμοποιήθηκε περίπου ως υπόδειγμα, μαζί με τον *Αντώνιο* του αρχαίου ιστορικού, για τη συγγραφή του ΒΒ¹³, δεν μας έχει σωθεί, με αποτέλεσμα ο συλλογισμός του να είναι εξ αρχής ιδιαίτερα ευάλωτος— γεγονός παραμένει ότι πολλές παρατηρήσεις του ήσαν διορατικές και κινήθηκαν προς την ορθή κατεύθυνση¹⁴. Τα τελευταία χρόνια μελετήθηκαν από τον Αναγνώστακη οι αξιοπρόσεκτοι αφηγηματικοί τρόποι που χαρακτηρίζουν τον ΒΒ. Πρόκειται, συγκεκριμένα, για παρεκβάσεις στο κείμενο του έργου, με κορυφαία ίσως εκείνη της Δανιηλίδας, οι οποίες, συμφύροντας παλαιότερες και νεότερες πηγές, διακόπτουν τη διηγηματική ενότητα, δίνοντας όμως, από την άλλη πλευρά, στην αφήγηση μια φευγαλέα ευχάριστη, αν όχι ανεκδοτολογική, νότα¹⁵. Τέλος, η πλέον πρόσφατη, όσο γνωρίζω, ακραιφνώς πηγολογική συμβολή

10. ALEXANDER, *Secular Biography*, 200 κεξ.

11. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, *Εικόνα*, 307-308.

12. R. J. H. JENKINS, *Constantine VII's Portrait of Michael III*, *Bull. de la Classe des Lettres et des Sciences morales et politiques* (Académie Royale de Belgique) 5/xxxiv, 1948, 71-77 (= ο Ίδιος, *Studies on Byzantine History of the 9th and 10th Centuries*, I) και *The Classical Background*, *passim*. Ειδικά για τον ψόγο του Μιχαήλ βλ. πιο κάτω σελ. 107-108.

13. JENKINS, *Constantine VII's Portrait*, 73, 75, 76.

14. Όπως θα φανεί, ελπίζω, στη συνέχεια (βλ. πιο κάτω σελ. 98 κεξ.), δεν νομίζω ότι ο ισοκρατικός *Ευαγόρας*, όπως διατείνεται ο JENKINS (*The Classical Background*, 20-22, 27-28), χρησίμευσε ως πρότυπο για τον ΒΒ. Από την άλλη πλευρά, στα πολύ θετικά της έρευνας του Jenkins πρέπει να καταλογιστεί η αναζήτηση του προτύπου του ΒΒ στον χώρο της εγκωμιαστικής βιογραφίας της Αρχαιότητας, σε συνδυασμό με τα όσα έχει διατυπώσει ο Μένανδρος για τη συγγραφή βασιλικού λόγου. Βλ. και LJUBARSKIJ (*Man in Byzantine Historiography*, 183-184) αναφορικά με την προσέγγιση του ΒΒ από τον Jenkins.

15. Η. ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗΣ, Το επεισόδιο της Δανιηλίδας. Πληροφορίες καθημερινού βίου ή μυθοπλαστικά στοιχεία; στο *Η καθημερινή ζωή στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1989, 375-390 (η παρατήρηση του ŠEVČENKO, *Re-reading Constantine Porphyrogenitus*, 192 σημ. 68 [193] μάλλον υπερβολική)· ο Ίδιος, Το επεισόδιο του Αδριανού. «Πρόγνωσης» και «τελεσθέντων δήλωσης», στο *Η επικοινωνία στο Βυζάντιο*, Αθήνα 1993, 195-226· ο Ίδιος, Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο, 130-131 και ειδ. σημ. 60. Ο LEMERLE (*Premier humanisme*, 275) μάλλον ειρωνικά αντιμετωπίζει τις παρεκβάσεις αυτές.

στον ΒΒ προέρχεται από τον Ξενόφω, ο οποίος εντόπισε ορισμένα δάνεια του κειμένου ειλημμένα από τον Λιβάνιο¹⁶.

Ο βιβλιογραφικός σχολιασμός που προηγήθηκε έδειξε, πιστεύω, ότι τα περιθώρια που υπάρχουν για να ολοκληρωθεί η έρευνα για τις πηγές του ΒΒ είναι ακόμη μεγάλα. Πέρα, όμως, από τη διακρίβωση των πηγών, εγχείρημα ασφαλώς ιδιαίτερα χρήσιμο αυτό καθαυτό, πολύ πιο σημαντική θα ήταν η επισήμανση κειμένων ή κειμένων, τα οποία λειτούργησαν ως *υπόδειγμα*, πλέον, κατά τη συγγραφή του ΒΒ· τότε μόνον θα ήταν δυνατός ο σχηματισμός εικόνας συνόλου του ίδιου του έργου καθώς και της οπτικής και των προθέσεων που διέκριναν τον δημιουργό του. Και στο σημείο αυτό ο Jenkins έταμε και πάλι δρόμους, υποστηρίζοντας, όπως είδαμε, ότι ο Πλούταρχος, πέρα από τον ισοκρατικό *Ευαγόρα*, αλλά και ο Πολύβιος¹⁷ χρησιμοποιήθηκαν ως πρότυπα κατά τη σύνθεση του ΒΒ· στη συνέχεια μάλιστα εξειδικεύει τον συλλογισμό του τονίζοντας ότι η εικόνα του αυτοκράτορα Βασιλείου διαγράφεται στο ίδιο κείμενο όχι μέσω του Πλούταρχου, όπως ενδεχομένως θα περίμενε ο αναγνώστης μετά και τα όσα είχε προτείνει ο ίδιος, αλλά μέσω του Ξενοφώντα και του Ισοκράτη¹⁸. Ο Jenkins, πάντως, δεν επανήλθε έκτοτε στο θέμα με περαιτέρω σχόλια ή άλλες σχετικές αναφορές. Αν αφήσουμε κατά μέρος τις μεταγενέστερες εκτιμήσεις του Scott, οι οποίες, με αρκετές λεπτολογίες, συνιστούν θετική, εκ των έσω, κριτική στον Jenkins¹⁹, άξια λόγου ως προς το θέμα ήταν η διαπίστωση του Αγαπητού ότι κατά την εκπόνηση του ΒΒ δεν ακολουθήθηκαν τόσο οι προδιαγραφές των τυπικών βασιλικών λόγων όσο εκείνες των κατοπτρών ηγεμόνων (*speculum principis*)· πρόκειται, επομένως, για κείμενο το οποίο έχει ως κύριο σκοπό την ανάδειξη του Βασιλείου ως πρότυπου ηγεμόνα και υποδείγματος προς μίμηση στις μέλλουσες γενεές²⁰.

Γίνεται φανερό ότι το πρόβλημα του προτύπου ενός έργου (ή, ενδεχομένως, των προτύπων, αν αναλογιστούμε τα γραφόμενα από τον Jenkins) παρουσιάζει πολυ-

16. Re-reading Constantine Porphyrogenitus, 181 σημ. 37. Συνδυάζοντας όλα τα προηγούμενα σημειώνω ότι τόσο ο HUNGER (*Hochsprachliche Literatur*, 340-342) όσο και οι KAZHDAN-CUTLER (*ODB*, λήμμα ΒΒ) επαναλαμβάνουν τα πορίσματα του Jenkins χωρίς καμία περαιτέρω ανάλυση.

17. Με φραστικά παράλληλα: JENKINS, *Classical Background*, 18 σημ. 30. Βλ. και πιο κάτω σελ. 101 σημ. 57.

18. JENKINS, *Classical Background*, 19. Βλ. και πιο κάτω σελ. 98.

19. R. SCOTT, *The Classical Tradition in Byzantine Historiography*, στο Margaret MULLETT- R. SCOTT (επιμ.), *Byzantium and the Classical Tradition*, Birmingham 1981, 61-74.

20. Εικόνα, 310 κεξ. Συγκεντρωτική βιβλιογραφία για τα κάτοπτρα βλ. στον ΑΓΑΠΗΤΟ, Εικόνα, 311-312, ειδ. σημ. 126 και 127, και τον MARKOPOULOS, *Autour des Chapitres Parénétiques*, 469-470, ειδ. σημ. 2-3, 5 και *passim*. Βλ. και παρακάτω σελ. 100.

πλοκότητες, καθώς συνδέεται με θέματα παιδείας, κατά κύριο όμως λόγο με ιδεολογικά συμφραζόμενα και συναφείς πνευματικές λειτουργίες και προεκτάσεις που προκύπτουν από παρεμφερείς προβληματισμούς. Η μίμηση ενός προγενέστερου έργου υποδηλώνει, καταρχήν, συγκεκριμένο σκοπό²¹ ή, πολύ απλά, την ευρυμάθεια του συγγραφέα²²; Εάν η έρευνα γίνει περισσότερο αναλυτική, θα πρέπει να διερευνηθεί αν στην προκειμένη περίπτωση οι παραπομπές στο κείμενο-πρότυπο είναι συγκεκριμένες ή αντίθετα αλληγορικές, φευγαλέες και ως επί το πολύ γενικές, στηριζόμενες κατά κύριο λόγο στη μνήμη. Μεγαλύτερη βαρύτητα έχει το ερώτημα, αν το όποιο πρότυπο ακολουθείται πιστά ή τηρούνται αποστάσεις. Αν η απάντηση, ως προς το πρώτο σκέλος της ερώτησης, είναι καταφατική, ποια θα μπορούσε να θεωρηθεί αιτία της «χρήσης» αυτής του έργου; Στις προηγούμενες ερωτήσεις η απάντηση δεν είναι, ασφαλώς, μονοσήμαντη ούτε, πολύ περισσότερο, οριστική. Επιβάλλεται, άρα, να σημειωθεί ότι οι πηγολογικές αναδιφήσεις, παρά τη μεγάλη βοήθεια που προσφέρει το TLG, πρέπει να διέπονται από περίσκεψη έως και επιφύλαξη²³.

Είναι γνωστό ότι ο βασιλιάς των Περσών Κύρος ο Πρεσβύτερος είχε πολύ ενωρίς αποκτήσει φήμη ιδανικού ηγεμόνα στον ελλαδικό κόσμο²⁴. Για να περιορίσουμε, καταρχήν, στον χώρο της ιστοριογραφίας²⁵, ο Ηρόδοτος και ο Κτησίας εκθείασαν τον Κύρο τοποθετώντας τον ανάμεσα στις πλέον εξέχουσες προσωπικότητες του καιρού τους. Και οι δύο ιστορικοί αλληλοσυμπληρώνουν ένα εντυπω-

21. Ο Αναγνώστιας προχωρεί πάρα πολύ υποστηρίζοντας ότι ο Πορφυρογέννητος *ανυποψίαστα* νευτερίζει στον ΒΒ (Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο, 124· η επισήμανση δική μου). Ας μου επιτραπεί να σημειώσω ότι η αλλαγή προτύπου για τη συγγραφή ιστορικού κειμένου μάλλον προς το αντίθετο συμπέρασμα οδηγεί. Βλ. πιο κάτω σελ. 100 και σημ. 54.

22. Σύμφωνα με τον Jenkins, ο ΒΒ είναι «the perfect copy of a purely classical original by a learned and sensitive classical scholar» (Classical Background, 30· οι επισημάνσεις δικές μου).

23. Με βρίσκει σε αδρές γραμμές σύμφωνο η προσέγγιση του Δ. Α. ΧΡΗΣΤΙΔΗ, *Παραθεμάτων παρανοήσεις και κατανοήσεις*, Θεσσαλονίκη 1996, 29 κεξ., 84 κεξ., 174 κεξ. και *passim*. Πρβλ., εντελώς ενδεικτικά, όσα σημειώνει ο ŠEVČENKO (Re-reading Constantine Porphyrogenitus, 182) αναφορικά με το υπόμνημα πηγών της έκδοσης Moravcsik-Jenkins του *Προς τον ιδιον υιόν Ρωμανόν*.

24. Βλ. σχετικά Deborah Levine GERA, *Xenophon's Cyropaedia. Style, Genre, and Literary Technique*, Οξφόρδη 1993, 7 κεξ.

25. Για άλλες μαρτυρίες βλ. GERA, ό.π., 7 σημ. 28 και Chr. MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen zu Xenophons Kyropädie*, Στουτγάρδη-Λιψία 1995, 5 σημ. 19. Βλ. την ειδική μελέτη του A. CIZEK, From the Historical Truth to the Literary Convention: The Life of Cyrus the Great viewed by Herodotus, Ctesias and Xenophon, *Antiquité Classique* 44, 1975, 531-552 καθώς και την πολύ προσεκτική σχετική διαπραγμάτευση της Bodil DUE, *The Cyropaedia: Xenophon's Aims and Methods*, Aarhus 1989, 117-141· ακόμη GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 29-30, 77-78, 118-119, 199-206, 265-267, 284-285 και MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 1-24.

σιακό πορτρέτο του ιδρυτή του περσικού κράτους, όπου μύθος και πραγματικότητα συχνά διαλέγονται· είναι, όμως, χαρακτηριστικό ότι ο Κτησίας δεν θα διστάσει αργότερα να αποκαλέσει τον Ηρόδοτο *ψεύστην ...καὶ λογοποιόν* (Φωτίου, *Βιβλιοθήκη* 72, 35b 42 [Henry]=*FGrHist* 688 T 8), εκφράζοντας με τον τρόπο αυτό τις βασικές του αντιρρήσεις για τα όσα γράφει ο πατέρας της Ιστορίας αναφορικά με τον Κύρο²⁶. Πρέπει να σημειώσουμε ότι τόσο ο Ηρόδοτος όσο και ο Κτησίας, η μέθοδος γραφής των οποίων σαφώς αποκλίνει, δεν τοποθετούν τον Κύρο στο επίκεντρο της αφήγησής τους²⁷ και τα όσα αναφέρουν γι' αυτόν προέρχονται από ευκαιριακές μνείες, που πάντως συχνά διακρίνονται για το λεπτομερειακό τους υλικό.

Σε αντίθεση με τους δύο ιστορικούς, ο Αντισθένης ο Κυνικός είναι ο συγγραφέας ο οποίος πρώτος μελετά την «περίπτωση» του Κύρου· του αφιερώνει δύο τουλάχιστον βιογραφικής υφής κείμενα, γνωστά σήμερα μόνον από αποσπάσματα, που προσδίδουν στον βασιλιά των Περσών ιδιότητες, οι οποίες προσιδάζαν στις προσωπικές του φιλοσοφικές αντιλήψεις (*FGrHist* F 1004)²⁸. Είναι περισσότερο από πιθανό ότι ο Ξενοφών χρησιμοποίησε τα κείμενα του Αντισθένη για τη συγγραφή της *Κύρου Παιδείας* (εφεξής: ΚΠ), αν και δεν διαθέτουμε ως σήμερα καμία απόλυτα ασφαλή μαρτυρία γι' αυτό²⁹.

Ότι ο Ξενοφών είναι από τους σκαπανείς του βιογραφικού είδους στην κλασική φιλολογία αποτελεί ασφαλώς κοινό τόπο³⁰. Παρόλο που πριν από αυτόν ο Σπυσίμβροτος ο Θάσιος (*FGrHist* F 1002 [=107])³¹, ο Ίων ο Χίος (*FGrHist* F 392) αλλά και ο Αντισθένης έγραψαν, ανάμεσα σε ορισμένους άλλους ακόμη, βιογραφικής υφής κείμενα, γεγονός παραμένει ότι η βιογραφία αποκτά νέα διάσταση με την ΚΠ. Ο αθηναίος ιστορικός δεν ασχολήθηκε μόνο με την περίπτωση του Κύρου, πάντο-

26. Βλ. όμως την πολύ ορθή εκτίμηση του Φωτίου για τον Κτησία: *τῶν ...μύθων, ἐν οἷς ἐκείνῳ* (sc. τον Ηρόδοτο) *λοιδορεῖται, οὐδ' οὗτος ἀφίσταται* (*Βιβλιοθήκη* 72, 45a 10-11=*FGrHist* 688 T 13).

27. GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 6.

28. Για τον Αντισθένη βλ. την τελευταία συμβολή του J. ENGELS, στο G. SCHEPENS (επιμ.), *F. Jacoby, FGrHist continued, Part Four: Biography and Antiquarian Literature, IV A: Biography*, τχ.1, *The Pre-Hellenistic Period*, Leiden-Βοστώνη-Κολωνία 1998, 84-111. Για την έκδοση αυτή βλ. το βιβλιοκριτικό άρθρο του T. HÄGG, *Symbolae Osloenses* 76, 2001, 191-200.

29. Για την προσέγγιση του Κύρου από τον Αντισθένη βλ. κατά κύριο λόγο MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 25-44.

30. Αρκούμαι να παραπέμψω στον A. MOMIGLIANO, *The Development of Greek Biography*, Cambridge Mass.-Λονδίνο 1993, 47.

31. Για τον Σπυσίμβροτο βλ. ENGELS, ό.π., 40-77.

τε με την έννοια της εστίασης σε ένα και συγκεκριμένο πρόσωπο με σαφείς βιογραφικές κατευθύνσεις· ο *Αγισίλαος*, που γράφεται πριν από την ΚΠ και έχει τόσο πολύ έχει επηρεαστεί από τον ισοκρατικό *Ευαγόρα*³², θα μπορούσε να ενταχθεί στην κατηγορία αυτή, αν και ο χαρακτήρας του είναι περισσότερο εγκωμιαστικός παρά βιογραφικός³³. Αναμφισβήτητα, πάντως, η ΚΠ είναι το κείμενο με την πλέον περίοπτη θέση ανάμεσα στις βιογραφίες που μας κληροδότησε η Αρχαιότητα³⁴. Ας σημειωθεί ότι δεν πρόκειται για αυστηρό αντιπροσωπευτικό δείγμα του είδους· κάτι τέτοιο δεν ήταν στις προθέσεις του Ξενοφώντα³⁵—όσο για μία σχεδόν μυθιστορηματική γραφή³⁶ *ηθικού*, πρωταρχικά, χαρακτήρα³⁷, η οποία φέρει σαφή τη σφραγίδα της επιρροής του κύκλου του Σωκράτη και των Σωκρατικών³⁸. Έργο πρότυπο για τον ιδεατό βασιλέα γραμμένο από έναν αριστοκράτη και φιλομοναρχικό ιστορικό³⁹, ο οποίος, κρίνοντας την τότε πολιτική ζωή, προβάλλει εμμέσως πολλές από τις προσωπικές του απόψεις για το ιδεώδες πολίτευμα⁴⁰, η ΚΠ γνώρισε πολύ γρήγορα

32. MOMIGLIANO, *Greek Biography*, 50. Για το έργο αυτό του Ισοκράτη, σε συνδυασμό με το θέμα που μας απασχολεί εδώ, βλ. την τελευταία μελέτη του Εν. ΑΛΕΞΙΟΥ, *Enkomion, Biographie und die 'unbeweglichen Statuen'*, *Classica et Mediaevalia* 51, 2000, 103–117. Σημειώνουμε ότι ο Ισοκράτης εκτιμώσε ιδιαίτερα τον Κύρο αλλ' όχι στο ίδιο επίπεδο με τον Ευαγόρα (GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 7). Σύμφωνα πάντως με τον L. PERNOT (*La rhétorique de l'éloge dans le monde gréco-romain* I, Παρίσι 1993, 137), ο οποίος επισημαίνει, συν τοις άλλοις, τις οφειλές του Ξενοφώντα στο ισοκρατικό κείμενο, ο *Αγισίλαος* δεν διαθέτει την κομψότητα του προτύπου του. Πρβλ. και DUE, *The Cyropaedia*, 26.

33. Βλ. MOMIGLIANO, *Greek Biography*, 50–51, όπου τονίζεται ότι ο Ξενοφών γνωρίζει πολύ καλά τη διαφορά που υφίσταται ανάμεσα στην ιστορία και το εγκώμιο.

34. Βλ. εντελώς ενδεικτικά: MOMIGLIANO, *Greek Biography*, 54–55· GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 2 κεξ., και *passim* DUE, *The Cyropaedia*, 117 κεξ.

35. MOMIGLIANO, *Greek Biography*, 55. Η GERA (*Xenophon's Cyropaedia*, 1) εκτιμά ότι η ΚΠ αποτελεί αμάλγαμα πολλών λογοτεχνικών ειδών.

36. Ο P. HADOT (*Fürstenspiegel*, *RAC* 8, 1972, 555–632, ειδ. 577) θεωρεί τον Ξενοφώντα ιδρυτή του ιστορικού μυθιστορήματος, χαρακτηρισμό που δεν αποδέχεται σε όλη του την έκταση ο T. HAGG, *The Novel in Antiquity*, Berkeley–Los Angeles 1991, 113. Βλ. MOMIGLIANO, *Greek Biography*, 56 και σημ. 11, ο οποίος έχει παρατηρήσει από καιρό τα όσα ο Ξενοφών οφείλει ειδικά για το θέμα αυτό στον Κτησία, καθώς και την λεπτομερέστατη σχετική διαπραγμάτευση από τον H. R. BREITENBACH, *Xenophon von Athen*, *RE* IX A 2, 1967, 1567–2052, ειδ. 1717–1718.

37. «his (sc. του Ξενοφώντα) *Cyropaedia* was highly moral» (MOMIGLIANO, *Greek Biography*, 56).

38. Βλ. το πολύ αναλυτικό κεφάλαιο με τίτλο «Socrates in Persia» του βιβλίου της GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 26–131. Βλ. και πιο κάτω σελ. 107 και σημ. 87.

39. Βλ. τον χαρακτηριστικό πρόλογο του έργου (ΚΠ 1.1.1) σε συνδυασμό με τα σχόλια του MUELLER–GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 56–63.

40. DUE, *The Cyropaedia*, 147· Chr. NADON, *Xenophon's Prince. Republic and Empire in the Cyropaedia*, Berkeley 2001, 163, 178.

τεράστια διάδοση. Δεν είναι τυχαίο ότι τη μετέφρασε ο Κικέρων⁴¹ και τη μελέτησε σχολαστικά, ανάμεσα σε πολλούς άλλους, ο Μακιαβέλι⁴², ενώ θεωρήθηκε πολύ γρήγορα ιδανικό «εκμαγείο» για τη συγγραφή βασιλικών λόγων και σχετικών κειμένων, αν κρίνουμε από τον σκελετό που προτείνει στο εγχειρίδιό του ο Ψευδο-Μένανδρος, όπου και ρητή αναφορά στο πρόσωπο του Κύρου (*Περί επιδεικτικών* 345.371.373.390.411 [σελ. 31.80.86.117.159 Russell-Wilson])⁴³.

Ο Πορφυρογέννητος ήταν απόλυτα εξοικειωμένος με την ξενοφώντεια ΚΠ· εκτενή αποσπάσματα του έργου παραδίδονται από δύο *ύποθέσεις* των *Ἐκλογῶν* ⁴⁴ αλλά και από τον Ambrosianus B 119 sup., άκρως σημαντικό πορφυρογεννητικό κώδικα, ο οποίος περιλαμβάνει, ανάμεσα σε πολλά άλλα στρατηγικής υφής κείμενα, αριθμό στρατιωτικών δημηγοριών ειλημμένων από την ΚΠ καθώς και τις δύο γνωστές δημηγορίες που αποδίδονται στον ίδιο τον Κωνσταντίνο⁴⁵. Ότι ο Πορφυρογέννητος γνώριζε τον *επιτάφιο λόγο* που εκφώνησε το 888 ο πατέρας του Λέων ΣΤ' (886-912) στη μνήμη του Βασιλείου Α', τον οποίον και χρησιμοποίησε στον ΒΒ, είναι πέρα από κάθε αμφισβήτηση⁴⁶, ενώ είναι πιθανό η ΚΠ να αξιοποιήθηκε ήδη από τον Λέοντα κατά τη συγγραφή του συγκεκριμένου αυτού έργου⁴⁷. Προσωπικά εκτιμώ ότι η αιτία που οδήγησε τον Πορφυρογέννητο στην επιλογή της ΚΠ ως προτύπου για τη σύνταξη του ΒΒ εδράζεται πολύ περισσότερο στο ιδεολογικό υπόβαθρο που δίδει τη συγγραφή της ΚΠ και πολύ λιγότερο στις κατευθυντήριες γραμμές του Ψευδο-Μένανδρου, τις οποίες ακολουθεί ο πατέρας του Λέων⁴⁸. Είδαμε, συγκεκριμένα, ότι ο Κύρος σκιαγραφείται από τον Ξενοφώντα —όπως άλλωστε και από τον Ηρόδοτο, τον Κτησία ή και τον Ισοκράτη ακόμη—, ως ιδανικός ηγεμό-

41. Γνωστός ο αφορισμός του για την ΚΠ: *Cyrus ille a Xenophonte non a historiae fidem scriptus sed ad effigiem iusti imperi* (Epist. ad Quintum fratrem 1.1.23). Βλ. τα σχετικά σχόλια του J. TATUM, *Xenophon's Imperial Fiction. On the Education of Cyrus*, Princeton 1989, 9-11.

42. Βλ. NADON, *Xenophon's Prince*, 13-25.

43. Κριτική της τελευταίας βιβλιογραφίας για την ΚΠ επικριρεί ο NADON, *Xenophon's Prince*, 4-13.

44. *Excerpta de sententiis*, Βερολίνο 1906, 1-9 (BOISSEVAIN) και *Excerpta de virtutibus et vitiis*, II, Βερολίνο 1910, 46-62 (ROOS). Από την ίδια συλλογή παραδίδονται και τέσσερα εκτεταμένα κομμάτια από την *Ανάβαση* βλ. *Excerpta de virtutibus et vitiis*, 62-72.

45. Για το σπουδαίο αυτό από κάθε πλευρά χειρόγραφο, βλ. την εμπεριστατωμένη μελέτη του C.-M. MAZZUCCHI, *Dagli anni de Basilio Parakimomenos* (cod. Ambr. B119 sup.), *Aevum* 52, 1978, 267-316, όπου και η παλαιότερη βιβλιογραφία.

46. ALEXANDER, *Secular Biography*, 206-207, με άφθονα παραδείγματα· πρβλ. και JENKINS, *Classical Background*, 21-22.

47. Βλ. Α. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, 'Αποσημειώσεις στον Λέοντα ΣΤ' τον Σοφό, στο *Θυμίαμα στη μνήμη της Λασκαρίνας Μπούρα*, Αθήνα 1994, 193-201, ειδ. 193-198.

48. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, *Εικόνα*, 299.

νας· στο πρόσωπό του συγκεντρώνονται στρατιωτικές, πνευματικές και διοικητικές αρετές διόλου τυχαίες, από την περιγραφή των οποίων αναδύεται σχεδόν αβίαστα, πέρα από την ξενοφώντεια αντίληψη για τη διακυβέρνηση του κράτους, ο υποδειγματικός άρχοντας, παράδειγμα προς μίμηση για συγχρόνους και μεταγενεστέρους⁴⁹. Από την άλλη πλευρά, είναι παγκοίνως γνωστό ότι κάτι ανάλογο συμβαίνει και με τον αυτοκράτορα Βασίλειο Α΄ όσο ακόμη βρισκόταν εν ζωή και πολύ περισσότερο μετά τον θάνατό του προβάλλεται ως ο νέος, και άφθαρτος κατά συνέπειαν, ηγεμόνας που ανέσυρε την Αυτοκρατορία από την ανυποληψία, στην οποίαν εκείνη βρισκόταν κατά την εποχή του Μιχαήλ Γ΄, για να της προσδώσει αίγλη, κύρος και ισχύ που τόσο χρειαζόταν⁵⁰. Η επισταμένη φροντίδα για την ανάδειξη του ιδρυτή της Μακεδονικής δυναστείας στάθηκε αιτία τα ιστοριογραφικά έργα που θα κυοφορηθούν από το ανακτορικό περιβάλλον κατά τα μέσα περίπου του 10ου αιώνα, όπως η *Συνέχεια* και ο Γενέσιος, να εγκαταλείψουν την παραδοσιακή συνεχή ροή της ιστορικής αφήγησης και να στραφούν, αρκούντως αντικομορμιστικά, στη βιογραφία, μέσω της οποίας η προβολή ενός, πλέον, προσώπου, εν προκειμένω του Βασιλείου, με παράλληλη μείωση του Μιχαήλ Γ΄, άρμοζε στις σκοπιμότητες της εποχής⁵¹. Η νέα ιστορική γραφή, έχοντας –ειδικά στην περίπτωση του ΒΒ– σαφές μυθιστορηματικό υπόβαθρο αλλά και ιδιαίτερα μεθοδευμένη αρχιτεκτονική δομή, δεν ενδιαφέρθηκε τόσο για την περιγραφή των γεγονότων και τη διακρίβωση της πραγματικότητας όσο για τη σκιαγράφηση της ηθικής εικόνας του βιογραφούμενου ηγεμόνα⁵². Πρόκειται για διαπίστωση που συμβαδίζει απόλυτα με την αντίληψη που είχε ο Ξενοφών όταν συνέγραφε την ΚΠ. Είναι επομένως προφανές ότι η «χρήση» του Κύρου ως προσώπου-υποδείγματος όσο και της ΚΠ⁵³ από τον Πορφυρογέννητο κατά τη συγγραφή του ΒΒ υπακούει σε ιδεολογικούς όσο και καθαρά εξομωτικούς μηχανισμούς⁵⁴.

49. Βλ. σχετικά πιο πάνω σελ. 96-97.

50. Για τις διάφορες διηγήσεις αναφορικά με τα γενεαλογικά του Βασιλείου βλ. πιο κάτω, σελ. 102 και σημ. 59.

51. Βλ. εδώ LJUBARSKIJ, *Man in Byzantine Historiography*, 184 και σημ. 55.

52. Πρβλ. εκ νέου LJUBARSKIJ, ό.π., 183-186 καθώς και πιο πάνω, σελ. 95. Βιβλιογραφία για τη «νέα» ιστορική γραφή βλ. στο πρόσφατο άρθρο του γράφοντος, Η βυζαντινή ιστοριογραφία κατά τα τέλη της πρώτης χιλιετίας, *Βυζαντινά* 22, 2001, 9-23, ειδ. 11 σημ. 10.

53. Ιδιαίτερα επωφελής, ειδικά για όσα πρόκειται να ακολουθήσουν, είναι η ανάγνωση της πρόσφατης μελέτης του G. VASILAROS, *Ὡςπερ ἡγεμόν ἐν μελίταις*. Η μέλισσα ως σύμβολο της βασιλικής εξουσίας στην *Κύρου Παιδεία*, στο *Lesarten*, 12-32, με μεγάλη σχετική βιβλιογραφία.

54. Από ό,τι έχει προηγηθεί, είναι φανερό ότι δεν αποδέχομαι τον ισχυρισμό του ΑΝΑΓΝΩΣΤΑΚΗ (Ιστορία και ιστορίες στον Πορφυρογέννητο, 124 κεξ.) ότι η ιστορία δεν ήταν ανάμεσα στις πορφυρογεννητικές προτεραιότητες. Εκτιμώ ότι η ιστορική γραφή, η οποία δεν πρέπει ασφαλώς να αντιμετωπίζε-

Η ως τώρα συζήτηση προσπάθησε να δώσει το περίγραμμα των προϋποθέσεων που τίθενται αναφορικά με την επιρροή της ΚΠ στον ΒΒ. Απομένει να αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίον χειρίστηκαν οι άγνωστοι συντάκτες του ΒΒ την ΚΠ⁵⁵. Καταρχήν, και τα δύο κείμενα τονίζουν τις προθέσεις τους σχεδόν από την εισαγωγή, εγκωμιάζοντας απερίφραστα τους πρωταγωνιστές· για την ΚΠ ο Κύρος είναι *εἶδος μὲν κάλλιστος, ψυχὴν δὲ φιланθρωπότατος καὶ φιλομαθέστατος καὶ φιλοτιμότητος... πάντα δὲ κίνδυνον ὑπομῖναι τοῦ ἐπαινεῖσθαι ἔνεκα* (1.2.1-2)⁵⁶. Σύμφωνα με τον ΒΒ ο ιδρυτής της Μακεδονικής δυναστείας ὕψωσε *ἐπὶ μέγα τὸ τῆς βασιλείας κράτος* και αποτέλεσε κανόνα, ανδριάντα καὶ τὸ ἀρχέτυπον τῆς μιμήσεως (212.6-13, [Bonn])⁵⁷. Κλασικές θεωρούνται οι περικοπές για την καταγωγή τόσο του Κύρου όσο και του Βασιλείου που περιέχονται και στα δύο έργα. Ὅπως είναι γενικότερα γνωστό, στις φλέβες και των δύο ρέει βασιλικό αἷμα· ο μεν Βασίλειος κατάγεται, σύμφωνα με την επίσημη εκδοχή της Μακεδονικής δυναστείας, από την Παρθική οικογένεια των Αρσακιδών από την πλευρά του πατέρα του (ΒΒ 212.19-22)⁵⁸ και από τον Μέγα Κωνσταντίνο από εκείνη της μητέρας του (ΒΒ 215.20-22). Ὅσο για τον Κύρο, στο πρόσωπό του ενώνονται τα βασίλεια των Περσών και τον Μήδων από τον πατέρα, που είχε και θεία καταγωγή, και τη μητέρα του αντίστοιχα (ΚΠ 1.2.1). Είναι κοινό μυστικό ότι η μυθιστορηματική καταγωγή του Βασιλείου δεν έχει καμία σχέση με την πραγματικότητα και έχει θεωρηθεί αποκύημα φαντασίας

ται με σύγχρονα τεκμήρια —κάτι που δεν φαίνεται να αποφεύγει εντελώς ο Αναγνώστης (καθόλου ο LEMERLE, *Premier humanisme*, 279-280)—, δεν είχε αφήσει ποτέ αδιάφορη τη Μακεδονική δυναστεία· ήταν, αντίθετα, σαφής η επιδίωξη από πολύ ενωρίς για μια νέα ιστορία, η οποία, με ιδιαιτελείς, αναντίρρητα, σκοπούς, θα προσέφερε στον αναγνώστη (ίσως όχι τον νοήμονα· βλ. σχετικά πιο κάτω, σελ. 101-102 το σχόλιο του Ζωναρά) μια καινούργια ιστορική αφήγηση με εξευγενισμένα μοτίβα και ήρωες, όπως ο Βασίλειος, που πληρούν ποικιλόμορφες αναζητήσεις. Ο περίπλοκος τρόπος με τον οποίον έχει συληφθεί η *Συνέχεια* αλλά και έχει γραφτεί ο ΒΒ, με εκζητηση, αναδρομές σε λογοτεχνικά πρότυπα και περίτεχνα αισθηματολογικά στοιχεία που ερμηνεύουν την «πραγματικότητα» σύμφωνα με νέους κώδικες, οδηγούν σε αντίθετα συμπεράσματα από εκείνα που εξέθεσε μακροσκελώς ο Αναγνώστης. Επιτυχημένη ανάλυση του λογοτεχνικού υπόβαθρου της *Συνέχειας* όσο και του ΒΒ προσφέρει ο LJUBARSKI, *Prodolžatel' Feofana*, 201-265. Βλ. και πιο πάνω σελ. 96 και σημ. 21.

55. Επισημαίνω a priori ότι η επιρροή αυτή δεν εμφανίζεται τόσο σε υφολογικά όσο σε δομικά κατά κύριο λόγο στοιχεία ανάμεσα στα δύο έργα.

56. Βλ. το σχόλιο του NADON, *Xenophon's Prince*, 29.

57. Για τους όρους ΑΓΑΠΗΤΟΣ, Εικόνα, 311. Ο JENKINS (Classical Background, 26) εκτιμά ότι σε αυτό ειδικά το σημείο υπόκειται επιρροή του Πολύβιου. Βλ. πιο πάνω σελ. 95 και σημ. 17.

58. Πρβλ. και ΓΕΝΕΣΙΟ 76.61-64 (THURN). Πρώτος ο Λέων ΣΤ' ανήγαγε την καταγωγή του Βασιλείου στους Αρσακίδες: A. VOGT-I. HAUSHERR, *Oraison funèbre de Basile I par son fils Léon VI le Sage*, Ρώμη 1932, 44.23-30.

από ιστορικούς του κύρους του Ζωναρά (16.6 [Büttner-Wobst])⁵⁹· όσον αφορά στον Κύρο, ο Ηρόδοτος (αλλά και ο Κτισίας) είναι πιο κοντά στα πράγματα υποδεικνύοντας ότι η καταγωγή του είναι κατά το ήμισυ βασιλική (1.91· πρβλ. και 1.55,107)⁶⁰. Είναι πρόδηλο ότι και για τους δύο πρωταγωνιστές χρησιμοποιήθηκε ο μύθος για να ενδύσει και να ωραιοποιήσει, κυρίως, τα πραγματικά στοιχεία ώστε να μην τίθεται εν αμφιβόλω το υψηλό ανάστημα αμφοτέρων⁶¹. Η πριμοδότηση αυτή των αρετών που επιχειρούν τόσο η ΚΠ όσο και ο ΒΒ υποδηλώνει ασφαλώς συγκεκριμένη αντίληψη γραφής, η οποία ακολουθείται με σχετική συνέπεια. Είναι πάντως άξιο προσοχής ότι ο συντάκτης του ΒΒ δεν αρκείται μόνον στα λεγόμενα στην ΚΠ για τον Κύρο αλλά χρησιμοποιεί επιλεκτικά και τον Ηρόδοτο⁶². Είναι προφανές ότι έχει συγκροτηθεί με επιμέλεια κάποιο corpus, μικρό ή μεγάλο δεν έχει σημασία, για τον Κύρο, το οποίο αξιοποιείται κατά περίπτωση. Για να γίνω πιο συγκεκριμένος,

59. Για τα γενεαλογικά του Βασιλείου πάντα χρήσιμο το κείμενο του Ν. ADONTZ, *L'âge et l'origine de l'empereur Basile Ier (867-886), Études Arméno-Byzantines*, Λισαβόνα 1965, 47-109. Ασφαλώς κλασική η διαπραγμάτευση του G. MORAVCSIK, *Sagen und Legenden über Kaiser Basileios I.*, *DOP* 15, 1961, 61-126 (= ο ΙΔΙΟΣ, *Studia Byzantina*, Άμστερνταμ 1967, 147-220). Ας προστεθούν: MAGDALINO, *Observations on the Nea Ekklesia*, 57 κεξ· ΑΓΑΠΗΤΟΣ, *Εικόνα*, 289-297, 302 κεξ· ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Laudatory Poem*, 226-229· ο ΙΔΙΟΣ, *Constantine the Great in Macedonian historiography: models and approaches*, στο P. MAGDALINO (επιμ.), *New Constantines*, Aldershot 1994, 159-170, ειδ. 160-164 και σημ. 9· ο ΙΔΙΟΣ, *Η βυζαντινή ιστοριογραφία*, 13 σημ. 24, όπως και Federica CICCOLELLA, *Three Anacreontic Poems Assigned to Photius*, *OCP* 64, 1998, 305-328. Βλ., τέλος, την πρόσφατη και ξεχωριστά ενδιαφέρουσα θεώρηση για το θέμα του G. DAGRON, *Empereur et prêtre*, Παρίσι 1996, 201-202, 205-208.

60. Για τον σχολιασμό βλ. F. H. WEISSBACH, *Kyros*, *RE Suppl.* IV, 1924, 1132 κεξ. και CIZEK, *From the Historical Truth to the Literary Convention*, 540. Πρβλ. και PERNOT, *La rhétorique de l'éloge*, I, 156-157 και σημ. 146.

61. Επισημαίνω πάντως το γεγονός της σύμπτωσης(;) της απότερης *περσικής* καταγωγής του ιδρυτή της Μακεδονικής δυναστείας, η οποία, άλλωστε, στον ΒΒ αναφέρεται διακριτικά (213.1, 15, 22-214.2). Και κάτι ακόμη άξιο προσοχής· στο προοίμιο του ΒΒ παραδίδεται το πασίγνωστο λογοπαίγνιο με άξονα τη φράση *τῆς βασιλείας ἐπώνυμος*: ...καὶ τέως ἐνὸς βασιλέως, ἐπὶ μέγα τὸ τῆς βασιλείας κράτος ὑψώσαντος, ὃς καὶ τῆς βασιλείας ἐπώνυμος ἦν καὶ μέγα ὄφελος τῇ πολιτείᾳ Ῥωμαίων ἐγένετο καὶ τοῖς πράγμασιν... μὴ ἀγνοῖται βασιλείου στελέχους... ἡ πρώτη πηγὴ καὶ ρίζα (212. 5-11). Η ΚΠ δεν έχει ανάλογο λογοπαίγνιο αλλά στο σχετικό με την καταγωγή του Κύρου χωρίο οι παρηκήσεις τουλάχιστον αφθονούν: *Πατὴρ δὲ... ὁ Κύρος λέγεται γενέσθαι Καμβύσου Περσῶν βασιλέως... Καμβύσης οὗτος τοῦ Περσείδων γένους ἦν· οἱ δὲ Περσεῖδαι ἀπὸ Περσέως κλίζονται μητρός... ὁμολογεῖται Μανδάνης γενέσθαι· ἡ δὲ Μανδάνη αὕτη Ἀστυάγους ἦν θυγάτηρ τοῦ Μήδων γενομένου βασιλέως* (1.2.1).

62. Ο Ηρόδοτος έχει αποδελτιωθεί για τις *Εκλογές*: ŠEVČENKO, *Re-reading Constantine Porphyrogenitus*, 180 σημ. 32.

σε ένα από τα όνειρα⁶³ που είδε η μητέρα του Βασιλείου, τα οποία προφήτευαν λαμπρό μέλλον για τον γιο της, γίνεται λόγος για κάποιο φυτό *ἐξ αὐτῆς* (sc. της μητέρας) *ἀναβλαστῆσαι... καὶ... ἐπὶ τῆς οἰκίας αὐτῆς ἐστᾶναι... χρυσοῦν τε εἶναι τὸ ἀπὸ γῆς τούτου μέγα στέλεχος, καὶ τὸ κλάδος καὶ τὰ φύλλα χρυσοειδῆ* (BB 222.3–6)⁶⁴. Κατά την περιγραφή όμως του ονείρου γίνεται παραπομπή σε παραπλήσιο όνειρο που έχει σχέση αυτή τη φορά με τη μητέρα του Κύρου και την ἄμπελο: *...ὥς ἡ Κύρου μήτηρ εἶδε τὴν ἄμπελον* (BB 222.3–4). Πρόκειται για προφητικό όνειρο που είδε ο παππούς του Κύρου Αστυάγης, το οποίο παραδίδεται μόνον από τον Ηρόδοτο (1.108): *ἐδόκεε οἱ ἐκ τῶν αἰδοίων τῆς θυγατρὸς ταύτης φῦναι ἄμπελον, τὴν δὲ ἄμπελον ἐπισχεῖν τὴν Ἀσίην πᾶσαν*⁶⁵. Η καταφυγή στον Ηρόδοτο δεν παύει να είναι σε κάθε περίπτωση σχεδόν περιστασιακή· είναι φανερό, από την άλλη πλευρά, ότι ο BB ερείδεται στον απόλυτα προφητικό λόγο του Ηρόδοτου, – ο οποίος ξεκινά από προϊδεασμό του αναγνώστη και ευνοϊκή αντιμετώπιση του Κύρου–, για να στηρίξει με την ίδια τεχνική τον Βασίλειο.

Ο Ξενοφών παρακολουθεί τον Κύρο από τα πρώτα του βήματα ως την ανάδειξή του στο ύπατο αξίωμα του Περσικού κράτους, διανθίζοντας την αφήγησή του με φωτεινές εικόνες και λεπτομέρειες που προετοιμάζουν σταδιακά τον (επαρκή) αναγνώστη για τα μέλλοντα να συμβούν. Ανάλογη είναι και η δομή του BB, ο οποίος συνεχώς προλειαίνει το έδαφος για τον Βασίλειο. Είναι, πιστεύω, ενδεικτικό ότι ο μεν Κύρος πηγαίνει δωδεκαετής να δει τον παππού του Αστυάγη και έκτοτε η ζωή του λαμβάνει άλλη διάσταση (ΚΠ 1.3.1 κεξ.), ενώ ο Βασίλειος φτάνει σε νεαρή ηλικία στην Κωνσταντινούπολη, εισέρχεται στην ανακτορική αυλή και ακολουθεί πλέον την εντυπωσιακή ανοδική του πορεία (BB 223 κεξ.)⁶⁶. Από τις πρώτες τους εμφανίσεις δημιουργούν (την προσδοκώμενη) αίσθηση στην περίφημη συζήτηση με τον Αστυάγη αναδεικνύεται η ωριμότητα του Κύρου (ΚΠ 1.3.4 κεξ.)⁶⁷, ενώ ο Βασίλειος προξενεί τον θαυμασμό όταν με περισσή ευκολία νικά έναν Βούλγαρο

63. Ο BB μνημονεύει τρία όνειρα: 222.2–9, 222.9–19 και 225.17–21.

64. Στο τρίτο όνειρο η μητέρα του Βασιλείου είδε ένα φυτό που έμοιαζε αυτή τη φορά με κυπαρίσσι. Και εδώ υπάρχουν χρυσά κλαδιά αλλά *ὕπερ κορυφῆς... Βασίλειος ἐκαθέζετο* (BB 225.17–21).

65. Βλ. CIZEK, *From the Historical Truth to the Literary Convention*, 540. Ένα άλλο όνειρο, πάντοτε αναφορικά με τον Κύρο, που είδε και πάλι ο Αστυάγης (ΗΡΟΔΟΤΟΣ 1.107), δεν αξιοποιείται από την ΚΠ. Βλ. σχετικά όσα πολύ προσεκτικά μνημονεύει ο MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 7 σημ. 30.

66. Βλ. την παρατήρηση των A. P. KAZHDAN–M. MCCORMICK, *The Social World of the Byzantine Court*, στο *Byzantine Court Culture from 829 to 1204*, 167–197, ειδ. 193–194.

67. Βλ. την εκτενή διαπραγμάτευση της GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 154 κεξ. Πρβλ. και NADON, *Xenophon's Prince*, 44.

ἐπ' ἀνδρίᾳ σεμνυνόμενον σώματος (BB 229.14-15)⁶⁸ αλλά και όταν επιτυχάνει να δαμάσει το ατίθασο άλογο του Μιχαήλ Γ' (BB 229.1-231.21). Υπογραμμίζω ότι οι εξαιρετικές ικανότητες αμφοτέρων θα αποκαλυφθούν κατά τη διάρκεια κυνηγιού, οπότε θα υπάρξει μία πρώτη μνεία για το λαμπρό τους μέλλον· ο μὲν Κυαξάρης, που δεν συμπαθούσε ιδιαίτερα τον Κύρο, θα υποχρεωθεί να ομολογήσει ...σὺ γὰρ νῦν γε ἡμῶν ἔοικας βασιλεὺς εἶναι (ΚΠ 1.4.9), ενώ σε δύο ανάλογες σκηνές στον BB (231.22-232.11 και 233.1-20), τόσο ο καίσαρ Βάρδας όσο και η Θεοδώρα, μητέρα του Μιχαήλ Γ' και αδελφή του Βάρδα, θα εκτιμήσουν ότι το τέλος της δυναστείας του Αμορίου θα προέλθει από τον Βασίλειο (232.10-11 και 233. 15-20)⁶⁹. Από την άλλη πλευρά, ότι το θείο προστατεύει τόσο τον Βασίλειο όσο και τον Κύρο σε κάθε τους βήμα είναι αναμενόμενο· οι θεοσημίες είναι ιδιαίτερα συχνές αλλά πρέπει ιδιαίτερα να γίνει μνεία της πολύ γνωστής εμφάνισης του αετού τόσο στον BB (223.5-224.20, 226.7-227.17 κ.ά., ειδ. όμως 218.2-219.9) όσο και στην ΚΠ (1.6.1, 4.2.15 κ.ά., ειδ. 2.1.1 και 2.4.19-20). Είναι πάντως χαρακτηριστικό ένα χωρίο από την ΚΠ (4.1.24) όπου τονίζεται ότι ο Κύρος κατάγεται ἀπὸ θεῶν⁷⁰, το οποίο πρέπει να τεθεί σε αντιστοιχία με παραπλήσιο χωρίο από τον BB, στο οποίο emphaticά δηλώνεται ότι τον Βασίλειο ...θεία ψῆφος σαφῶς ἦν ἢ ἐπὶ τὸ ἄρχειν καλέσασα (242.17-18).

Η παιδεία του Κύρου αποτελεί βασικό άξονα του ξενοφώντειου κειμένου. Ο αθηναίος ιστορικός αναλύει με ξεχωριστή φροντίδα το Περσικό εκπαιδευτικό σύστημα (ΚΠ 1.2.2-16), για το οποίο άλλωστε έχει κάνει τις πρώτες αναφορές κατά την περιγραφή του Νεότερου Κύρου στην *Ανάβαση* (1.9) και τον *Οικονομικό* (4.18 κεξ.)⁷¹. Ο Ξενοφών δίνει μεγάλη σπουδαιότητα στην εκπαίδευση του Κύρου, που έχει και κάποιες πλατωνικές οφειλές (πρβλ. *Πρωταγόρα* 325c-326e), —εξ ου και η έμφαση στη συλλογικότητα και τον σχεδόν κοινοβιακό τρόπο ζωής—, επειδή αποτελεί το στοιχείο που κατ' εξοχήν τον διαφοροποιεί έναντι των συγχρόνων του⁷².

68. Βλ. E. KISLINGER, *Der junge Basileios I. und die Bulgaren*, *JÖB* 30, 1981, 137-150.

69. Βλ. όσα σημειώνει η Evelyne PATLAGEAN, *De la chasse et du souverain*, *DOP* 46, 1992, 257-263, ειδ. 257-258. Πρβλ. και MARKOPOULOS, *Kaiser Basileios I. und Hippolytos*, *passim*.

70. Πρβλ. GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 275-276.

71. Βλ. MOMIGLIANO, *Greek Biography*, 51-52. Για το αν ο Νεότερος Κύρος υπήρξε ή όχι το πρότυπο του Ξενοφώντα για να σκιαγραφήσει τον συνώνυμό του Πρεσβύτερο βλ. GERA, ό.π., 11 αλλά κυρίως MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 67 σημ. 15, όπου και η σχετική βιβλιογραφία. Πρβλ. και DUE, *The Cyropaedia*, 187-208.

72. Αναφορικά με την εκπαίδευση του Κύρου και το περσικό εκπαιδευτικό σύστημα, όπως αναλύεται από τον Ξενοφώντα, βλ. το πολύ καλογραμμένο κεφάλαιο του NADON, *Xenophon's Prince*, 29-60. Εξίσου καλό το κείμενο του MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 64-101 με πολλές ουσιαστικές παραπομπές. Πρβλ. και TATUM, *Xenophon's Imperial Fiction*, 68 κεξ. καθώς και PERNOT, *La rhétorique*

Με δεδομένο ότι η Βυζαντινή εκπαιδευτική αντίληψη βρίσκεται στους αντίποδες των όσων αναλυτικά περιγράφονται στην ΚΠ, ο ΒΒ θα έπρεπε μεν να ασχοληθεί με τη μόρφωση του ηγεμόνα, γνωρίζοντας ότι έχει να αντιπαραθέσει την απαιδευσία του ιδρυτή της Μακεδονικής δυναστείας στην πασίγνωστη φιλομάθεια του Κύρου (ΚΠ 1.2.1· 1.4.3 κ.α.). Το πρόβλημα λύθηκε κατ' οικονομίαν, με μία πρώτη αναδρομή στην παιδική ηλικία του Βασιλείου και την αφοσίωσή του στον πατέρα του (220.1-14), όπου οι μνείες στην Αρχαιότητα αφθονούν⁷³, και με μία μεταγενέστερη λεπτομερέστερη επισήμανση ότι ο Βασίλειος φρόντιζε για τη γενικότερη παιδεία του αναδιφώντας έργα σχετικά με τη ζωή και τα κατορθώματα παλαιότερων επιφανών αυτοκρατόρων και στρατηγών ή επισκεπτόμενος *μακαρίους άνδρας* για να συζητήσει μαζί τους και να λάβει την ευλογία τους (314.3-315.10)⁷⁴. Πρόκειται αναμφίβολα για κεφάλαιο όπου η επιρροή της ΚΠ στον ΒΒ είναι υποδεέστερη σε σχέση με άλλα σημεία του κειμένου.

Αν τα θέματα παιδείας δεν είναι από τα ισχυρά σημεία προσέγγισης των δύο έργων, το ακριβώς αντίθετο παρατηρείται με τις πολεμικές ευρύτερα τέχνες και πρακτικές. Η εκγύμναση λ.χ. των στρατιωτών, η οποία απασχολεί προσωπικά και δια μακρών τον Κύρο (ΚΠ 2.1.20-30, 6.1.27-29 κ.α.), ενδιαφέρει εξίσου τον Βασίλειο (ΒΒ 265.12-16, 266.4-12, 281.4-13 κ.α.). Και οι δύο είναι ασφαλώς εξαιρετοι στρατιωτικοί, με αφοσιωμένο και έμπειρο στράτευμα (ΚΠ 3.3.59, ΒΒ 265.3-12), ικανοί στα πεδία των μαχών (ΚΠ 3.3.62 κ.α., ΒΒ 266.13 κ.α.), τις πολιορκίες (Βαβυλώνα: ΚΠ 7.5.1 κεξ., Μελιτηνή: ΒΒ 269.1 κεξ.) αλλά και την υποταγή των αντιπάλων χωρίς χρήση στρατιωτικής βίας (π.χ. Αιγύπτιοι: ΚΠ 7.1.41 κεξ. Χρωβάτες και Σέρβοι: ΒΒ 291.1 κεξ.). Το πρότυπο του ηγεμόνα-στρατιωτικού ισχύει απόλυτα τόσο για τον Κύρο⁷⁵ όσο και για τον Βασίλειο, κάτι που είναι ανεδαφικό για τον δεύτερο, όπως είναι κοινά αποδεκτό στην επιστημονική έρευνα⁷⁶.

de l'éloge, I, 161-163. Από άλλη οπτική, αλλά σαφώς ενδιαφέρουσα, η μελέτη του Yun Lee Too, *Xenophon's Cyropaedia: disfiguring the pedagogical state*, στο Yun Lee Too - N. LIVINGSTONE (επιμ.), *Pedagogy and Power. Rhetorics of classical learning*, Cambridge 1998, 282-302, ειδ. 288 κεξ.

73. *οὔτε μίξανθρώπου Χείρωνος ἐδεήθη ὥς Ἀχιλλεύς οὔτε Λυκούργου νομοθέτου καὶ Σόλωνος* (ΒΒ 220.4-5). Για το μοτίβο βλ. ΨΕΥΔΟ-ΜΕΝΑΝΔΡΟ 371 (σελ. 82 RUSSELL-WILSON). Πρβλ. και τη σημείωση του PERNOT, *La rhétorique de l'éloge*, I, 162 σημ. 181.

74. Πρβλ. ΑΓΑΠΗΤΟΣ, Εικόνα, 316 καθώς και KAZHDAN - MCCORMICK, *The Social World of the Byzantine Court*, 171.

75. Από την άφθονη βιβλιογραφία αναφορικά με τις στρατιωτικές ικανότητες του Κύρου όπως και για το ιδιαίτερο ενδιαφέρον που επεδείκνυε για την οργάνωση του περσικού στρατού βλ. εντελώς ενδεικτικά BREITENBACH, *Xenophon von Athen*, 1721 κεξ. και NADON, *Xenophon's Prince*, 61-108.

76. Βλ. Α. KAZHDAN, *The Aristocracy and the Imperial Ideal*, στο M. ANGOLD (επιμ.), *The Byzantine Aristocracy IX to XII Centuries*, (Οξφόρδη) 1984, 43-57, ειδ. 45, με ορισμένα όμως εσφαλμένα συμπε-

Τόσο στην ΚΠ όσο και τον ΒΒ η ηθική διάσταση των πρωταγωνιστών είναι, επίσης, κυρίαρχο στοιχείο της αφήγησης και άρρηκτα συνδεδεμένο με τον ιστορικό καμβά των έργων⁷⁷. Και οι δύο είναι άγρυπνοι κυβερνήτες (ΚΠ 3.3.8, ΒΒ 257.17) και πολιτεύονται με υψηλό φρόνημα δικαιοσύνης⁷⁸, ισοπολιτείας, σωφροσύνης, φιλανθρωπίας, γενναιοδωρίας, μεγαλοψυχίας όπως και ευσέβειας⁷⁹. Έχοντας υποδειγματικές σχέσεις με τους υπηκόους τους (ΚΠ 8.1.1, 8.2.9, 8.8.2 κ.α.⁸⁰ και ΒΒ 271.16, 277.5 κ.α.) και αξιοποιώντας τους πιο άξιους και ικανούς (ΚΠ 8.1.9 κεξ., ΒΒ 259.12-18) στην κρατική μηχανή διαμορφώνουν σχεδόν άκοπα την πολιτειακή εικόνα του ιδεώδους ηγεμόνα⁸¹.

Η περιγραφή του θανάτου του ιδρυτή της δυναστείας των Μακεδόνων συνδέει αμέσως την ΚΠ με τον ΒΒ. Ο Βασίλειος πεθαίνει μάλλον ήρεμα *ἐκ διαρροίας παρακολουθησάση γαστρός, ἢ τὴν ἀρχὴν ὑπὸ τινος τῶν κατὰ θήραν παραπτώσεων ἔλαβεν* (ΒΒ 352.1-2). Πριν από τον θάνατό του φρόντισε να ρυθμίσει τα τυχόν προβλήματα που θα μπορούσαν να ανακύψουν στο κράτος, όρισε τον διάδοχό του και έδωσε τις τελευταίες εντολές (ΒΒ 352.3-7). Όσο για τον Κύρο, όντας σε βαθειά

ράσματα όσον αφορά στον ΒΒ. Ότι από πολύ ενωρίς καταβλήθηκε μεγάλη προσπάθεια για να προβληθούν και οι στρατιωτικές ικανότητες του Βασιλείου συνάγεται από τον παιριάρχη Φώτιο, ο οποίος συγκρίνει τον ιδρυτή της Μακεδονικής δυναστείας με τον Μέγα Κωνσταντίνο (PG 102, 584A), αλλά και τον Λέοντα ΣΤ΄ που ακολούθησε (VOGT-HAUSHERR, *Oraison funèbre*, 56.16-23). Πρβλ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Laudatory Poem*, 231.211-216. Για το ιδανικό πρότυπο ιδεώδους ηγεμόνα-ιδεώδους στρατιωτικού κατά την περίοδο της Μακεδονικής δυναστείας βλ. ΜΑΡΚΟΠΟΥΛΟΣ, *Constantine the Great*, 161-165, 167-169.

77. Βλ. πιο πάνω σελ. 99-100.

78. Ο Αίλιος Αριστείδης θα αποκαλέσει πολύ αργότερα τον Κύρο *διδάσκαλον δικαιοσύνης* (*Απελ-λά γενεθλιακός* 21 [σελ. 209 ΚΕΙΛ]). Βλ. Angeliki E. LAIOU, *Law, Justice, and the Byzantine Historians: Ninth to Twelfth Centuries*, στο Angeliki E. LAIOU - D. SIMON (επιμ.), *Law and Society in Byzantium: Ninth-Twelfth Centuries*, Washington D.C. 1994, 151-185, ειδ. 154-155, 170-172, όπου επισημαίνεται ότι η εικόνα του δίκαιου Βασιλείου λειτούργησε ως κανόνας αναφορικά με την απονομή της δικαιοσύνης στα μεταγενέστερα χρόνια (171). Πρβλ. Η ΙΔΙΑ, *Κοινωνική δικαιοσύνη: τὸ συναλλάττεσθαι καὶ τὸ εὐνμερεῖν στὸ Βυζάντιο*, *Πρακτικά της Ακαδημίας Αθηνών* 74, 1999, 102-130, ειδ. 106.

79. Ενδεικτικά τα σχετικά χωρία τόσο της ΚΠ (1.5.6, 3.3.57-5, 7.5.5, 8.1.26-32 κ.ά) όσο και του ΒΒ (258.2-259.11, 259.12-261.19, 334.19-335.6 κ.ά.). Ειδικά για τον συμβολισμό που συνεπάγεται η ίδρυση της Νέας Εκκλησίας από τον Βασίλειο βλ. την οξυδερκή ανάλυση του DAGRON, *Empereur et prêtre*, 214-225.

80. Άλλες μνείες βλ. στον VASILAROS, *Ὡς περ ἡγεμὼν ἐν μελίτταις*, 17 σημ. 17.

81. Πολύ σωστή η παρατήρηση του NADON (*Xenophon's Prince*, 180) αναφορικά με τον τρόπο με τον οποίον ο Ξενοφών σκιαγραφεί, μέσω του Κύρου, το πορτρέτο του ιδανικού άρχοντα. Χρήσιμο εδώ το άρθρο του J. J. FARBER, *The Cyropaedia and Hellenistic Kingship*, *American Journal of Philology* 100, 1979, 497-514.

γηραιά, έλαβε στον ύπνο του το σχετικό μήνυμα: *συσκευάζου, ὦ Κύρε· ἤδη γὰρ εἰς θεοὺς ἄπει* (ΚΠ 8.7.2). Προετοιμάστηκε τότε όπως έπρεπε και αφού *ἐκάλεσε... καὶ τοὺς φίλους καὶ τὰς Περσῶν ἀρχάς* (8.7.5), εκφώνησε τον περίφημο εκείνο λόγο προς τους γιους και διαδόχους του —κείμενο πολιτικής παρακαταθήκης του Ξενοφώντα κυρίως παρά του ηγεμόνα των Περσών— με τον οποίο δίνει τις τελευταίες του οδηγίες για το πώς θα πρέπει να κυβερνάται η χώρα (8.7.6-28)⁸². Είναι όμως γνωστό ότι στο σημείο αυτό η ιστορική πραγματικότητα είναι εντελώς διαφορετική και για τους δύο ηγεμόνες: ο Βασίλειος τραυματίζεται θανάσιμα κατά τη διάρκεια κυνηγιού το καλοκαίρι του 886 από ένα μεγάλο ελάφι, το οποίο τον χτύπησε με τα κέρατα και *τῶν γὰρ ἐξοχῶν τῶν κεράτων ὑπὸ τοῦ ζωστήρος τούτου ὑπείσελθόντων, ἀνάρπαστον τοῦτον... ἔφερεν* (*Βίος Ευθυμίου* 3.16-17 [Karlin-Hayter])· μετά από λίγες ημέρες ο αυτοκράτορας πέθανε⁸³. Όσο για τον Κύρο, ο Ηρόδοτος (1.214) αλλά και ο Κτισίας (Φωτίου, *Βιβλιοθήκη* 72, 36b 36-37a 25=*FGrHist* 688 F 9.7-8) είναι κατηγορηματικοί: ο βασιλιάς των Περσών σκοτώθηκε στο πεδίο της μάχης⁸⁴. Δεν νομίζω ότι χωρεί αμφιβολία ότι ούτε ο Ξενοφών, που γνώριζε καλά τον Ηρόδοτο αλλά και τον Κτισία⁸⁵, ούτε και οι συντάκτες του ΒΒ αγνοούσαν τα πραγματικά συμβάντα. Ο Αθηναίος ιστορικός, που φαίνεται ότι στηρίζεται κυρίως στον Κτισία κατά την περιγραφή των τελευταίων στιγμών του Κύρου⁸⁶, επιθυμούσε να προσδώσει μια μάλλον Σωκρατική διάσταση στο θέμα του θανάτου του ήρωα, σε απόσταση από τις πολεμικές αψιμαχίες⁸⁷. Ο ΒΒ υιοθέτησε την ιστορική παραποίηση του αθηναίου ιστορικού, υπερτονίζοντας την ηρεμία των τελευταίων στιγμών του Βυζαντινού αυτοκράτορα.

Ένα τελευταίο σχόλιο γύρω από το θέμα που μας απασχολεί. Ο (προβληματικός) επίλογος της ΚΠ⁸⁸ όπως και ο ΒΒ παραδίδουν δύο ψόγους: το έργο του Ξενοφώντα εστιάζει την κριτική του εναντίον των απογόνων του Κύρου (ΚΠ 8.8), ενώ

82. Βλ. GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 119 κ.εξ., 130 και MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 251 κ.εξ.

83. Βλ. σχετικά MARKOPOULOS, Kaiser Basileios I. und Hippolytos, 81-84 και *passim*.

84. GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 115 και σημ. 287 και MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 250.

85. Βλ. πιο πάνω σελ. 98 και σημ. 36· GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 99-100, 117-118 κ.ά. και MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 3.

86. GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 117.

87. GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 129-131 και NADON, *Xenophon's Prince*, 146. Διαφορετική η άποψη του MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 250.

88. Για τον επίλογο της ΚΠ, πολύ καλή η διαπραγμάτευση της DUE, *The Cyropaedia*, 16-22, η οποία τον θεωρεί αυθεντικό τμήμα του έργου. Την άποψη της συμπερίζονται η GERA, *Xenophon's Cyropaedia*, 299-300, ο MUELLER-GOLDINGEN, *Untersuchungen*, 262-271 και ο NADON, *Xenophon's Prince*, 139-146.

στον ΒΒ πρόκειται για τον πολύ γνωστό ψόγο εναντίον του Μιχαήλ Γ΄ (242.11-254.15). Η τρυφηλότητα, η ακολασία, η κατασπατάληση του δημόσιου χρήματος, η εγκατάλειψη του στρατού είναι ορισμένα από τα πολλά κοινά στοιχεία που συνδέουν τα δύο κείμενα. Να καταθέσω την υπόθεση εργασίας ότι οι συντάκτες του ΒΒ αφορμήθηκαν από τον επίλογο της ΚΠ για τη συγγραφή του ψόγου εναντίον του Μιχαήλ;

Θα έλεγα, συνοψίζοντας, ότι ο συλλεκτικός ζήλος, η ευσυνειδησία και η επιτακτική αναζήτηση της λεπτομέρειας από τον ΒΒ κατά τον σχεδιασμό και την παρουσίαση της εικόνας του αυτοκράτορα Βασιλείου Α΄ παραπέμπουν στη μελέτη και χρήση του ξενοφώντειου έργου. Οι ομοιότητες είναι ενδιαφέρουσες, πολύ πέρα από τα πάντοτε συζητήσιμα λεκτικά παράλληλα, και αγγίζουν σχεδόν αποκλειστικά στοιχεία δομής και μοτίβα μυθιστορηματικής υφής. Λίγα χρόνια αργότερα ο Ξενοφών δεν θα ανακωνεύεται πλέον αλλά θα παραφράζεται, αν όχι θα αντιγράφεται, σχεδόν υποδειγματικά⁸⁹. Οι εποχές έχουν αλλάξει.

89. Βλ. ΑΓΓΗ ΒΑΣΙΛΙΚΟΠΟΥΛΟΥ-ΙΩΑΝΝΙΔΟΥ, *Ἡ ἀναγέννησις τῶν γραμμάτων κατὰ τὸν ΙΒ΄ αἰῶνα εἰς τὸ Βυζάντιον καὶ ὁ Ὅμηρος*, Αθήνα 1971-1972, 84.

